

Мануйлов Євген Миколайович, кандидат філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: manuilov1946@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3896-6017

Калиновський Юрій Юрійович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: kalina_uu@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0081-8107

СВОБОДА СЛОВА ЯК ЦІННІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: БЕЗПЕКОВИЙ ФОРМАТ

Розкрито особливості реалізації свободи слова в умовах інформаційних та «гібридних» війн. Проаналізовано міжнародну практику обмеження свободи слова під час збройних конфліктів. Визначено, стираючись на міжнародні нормативно-правові документи, критерії обмеження свободи слова у зв'язку з необхідністю забезпечення національної безпеки. Зроблено висновок про недопустимість штучного поширення цензури в умовах інформаційного протистояння.

Ключові слова: свобода слова, демократичне державотворення, національна безпека, інформаційна війна, цензура.

Постановка проблеми. Права і свободи людини є невід'ємною складовою в розбудові демократичної держави. Саме демократія надає максимальні можливості для самореалізації людини порівняно з іншими політико-правовими системами. У свою чергу, свобода слова є базовою цінністю демократичної держави. Право на вільне висловлення власних ідей, переконань, поглядів набувалося окремими народами в жорсткій боротьбі з диктаторськими режимами тоталітарного й авторитарного характеру. Разом із тим сучасні демократичні країни, стикаючись з терористичними й інформаційними загрозами, стаючи об'єктами інформаційних війн, вимушені корегувати правові параметри реалізації свободи слова, особливо у засобах масової комунікації (ЗМК). Представники владних інституцій та громадянського суспільства намагаються віднайти компроміс між свободою слова у ЗМК і безпекою держави, оскільки засоби масової комунікації, блогсфера та соціальні мережі

активно використовуються як інструмент у «гібридних» та інформаційних війнах, як зброя, спрямована на руйнування духовно-ціннісних підвалин суспільної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці забезпечення свободи слова в умовах «гібридних» та інформаційних війн, перманентної терористичної загрози, у збройних конфліктах присвячена низка публікацій юридичного, філософського та політологічного спрямування. Так, науковець О. Радутний розкриває особливості застосування засобів масової комунікації в інформаційних війнах як зброї, яка не має кордонів і від якої немає надійного захисту. Натомість О. Саприкін визначає основні ознаки інформаційної експансії, які дозволяють зробити висновок щодо певної країни про початок проти неї інформаційної війни. У свою чергу, автори аналітичної розробки під назвою «Як підсилити інформаційну безпеку в Інтернеті під час конфлікту» розкривають конкретні приклади забезпечення свободи слова в умовах воєнних дій і терористичних загроз у різних країнах світу.

Окремі наукові роботи, зокрема В. Бенедєка, М. Кеттемана, О. Кирилюка, присвячені правовим аспектам забезпечення свободи слова в міжнародних нормативних актах та визначенню критеріїв її обмеження за певних умов. Вітчизняні дослідники М. Курко та Т. Приступенко зосередили увагу на проблемах забезпечення свободи слова в Україні та розкритті форм прихованої цензури щодо діяльності засобів масової інформації.

Формулювання цілей. Дане дослідження спрямоване на висвітлення проблеми реалізації свободи слова в умовах сучасних інформаційних та «гібридних» війн, а також розкриття особливостей співвідношення свободи слова та заходів безпекового характеру в демократичних державах.

Виклад основного матеріалу. У наш час інформаційне протистояння, інформаційні атаки та війни стали домінуючою складовою в боротьбі за глобальне лідерство. Перед демократіями світу постала проблема, з одного боку, всебічної реалізації свободи слова, а з іншого – підтримання безпечного існування держави в умовах «гібридних» війн, негативних інформаційних впливів на суспільну свідомість і духовно-культурний простір країни.

Загалом, мова йде не тільки про свободу слова як таку, але й про реалізацію всього комплексу прав і свобод людини в інформаційному суспільстві під час «гібридних» протистоянь. Зокрема, фахівці доводять, що проблема захисту інформаційних прав різноманітних суб'єктів як однієї з базових цінностей демократичного суспільства вимагає свого адекватного вирішення (переформування) на законодавчому рівні у зв'язку з новими загрозами в комунікаційно-інформаційній сфері [1, р. 463].

Події на початку ХХІ ст. у різних країнах світу яскраво засвідчили, що, застосовуючи соціальні мережі, можна здійснювати інформаційні атаки про-

ти цілих народів із метою дестабілізації ситуації, створення сприятливого духовно-психологічного клімату для подальших маніпулятивних дій, деструктивного впливу на існуючі системи політико-економічних, державно-правових, духовно-культурних та інших відносин, що в підсумку призводить до підриву державного, інформаційного, політичного й економічного суверенітету країни.

Безсумнівно, що зворотною стороною реалізації свободи слова та інформаційної свободи у віртуальному просторі є низка негативних впливів щодо життєдіяльності людини, суспільства й держави, які мають психологічні, політичні, економічні, правові та інші наслідки. Як відомо, можливості новітніх комунікаційних технологій активно використовують терористичні організації, злочинні угруповання, тоталітарні релігійні секти, різноманітні спецслужби тощо. У таких умовах держава має особливу увагу приділяти саме інформаційній безпеці, намагатися діяти на випередження, готувати суспільство та людину до можливих інформаційних атак із боку ворожих суб'єктів як національного, так і глобального походження [2, с. 286].

Як переконує О. Радутний, в інформаційних війнах засоби масової інформації, блогсфери та соціальні мережі виступають як збройні засоби. Небезпечною з точки зору інформаційних загроз є також діяльність інтернет-коментаторів (так званих «тролів»). Явище під назвою «тролінг» полягає в нагнітанні учасником інтернет-спілкування гніву або конфлікту шляхом відкритого чи таємного перекручення, приниження або образи почуттів іншого співрозмовника. Як засоби використовуються хвилі виправлень (постмодерація повідомлень, окремих тем або новин) – так званий «флейм» (від англ. flame – «полум'я», «вогонь»), або конфронтація – так званий «холівар» (від англ. holly war – «священна війна»). Найбільшу небезпеку являють оплачувані коментатори, які розміщують свої повідомлення на замовлення за заздалегідь визначеною темою [3, с. 116].

На сьогоднішній день у наукових та експертних колах напрацьовані основні критерії, згідно з якими визначається, чи стала країна об'єктом інформаційної війни та інформаційної експансії, що відповідно вимагає від держави контрзаходів для зміцнення національної безпеки (інформаційної зокрема), у тому числі й щодо додаткового регламентування свободи слова.

На думку О. Саприкіна, ознаками інформаційної експансії на сьогодні можна вважати:

- монополізацію газет, журналів радіо і телебачення, а також засобів зв'язку спеціалізованими корпораціями;
- пряме підпорядкування засобів інформації та зв'язку олігархічному капіталу;
- відкрите втручання державних органів у сферу ЗМІ, заборону або позаконне обмеження свободи слова;

- панування порівняно невеликої кількості засобів масової інформації й інформаційних агентств на світовому ринку новин;
- монополізацію інформаційного простору країни або регіону;
- поглиблення диспропорцій у забезпеченості засобами інформації та зв'язку між розвиненими державами і країнами, що розвиваються;
- використання друкованою пресою, радіо, телебаченням та інформаційними агентствами розвинених країн інформаційного забезпечення власної внутрішньої та зовнішньої політики на теренах інших країн;
- публікацію низки матеріалів, спрямованих на дискредитування певної політичної сили, заходу, політика; створення негативного іміджу політичної сили, руху, державного діяча, значного заходу в країні – об'єкти інформаційної експансії [4, с. 40].

Цілком логічно, що країни, які є суб'єктами, а особливо об'єктами інформаційної війни, впроваджують законодавчі обмеження на свободу слова заради безпеки громадян, суспільства й держави. Для України, яка була втягнута в «гібридну війну», цікавим є досвід інших демократичних країн, які напрацювали певні обмеження у сфері свободи слова, мотивуючи свої дії необхідністю посилення безпекових заходів.

Так, автори аналітичної доповіді «Як підсилити інформаційну безпеку в Інтернеті під час конфлікту» стверджують, що демократичні країни розділяють цінності свободи слова та думки, забезпечуючи захист від посягань на свободу слова на законодавчому рівні. Разом із тим у періоди воєнних дій або посилення терористичних загроз необмежена свобода вираження поглядів несе ризики для життя та здоров'я інших людей. Уряди ухвалюють непрості рішення, щоб відповісти на подібні виклики, й нерідко вони обирають деякі обмеження свободи слова, у тому числі в Інтернеті, заради убезпечення своїх громадян. Наприклад, свобода слова в Ізраїлі не абсолютна і не гарантується законодавством прямо. Тому вона може бути обмежена, якщо це потрібно для безпеки громадян за постійного конфлікту з арабськими країнами-сусідами. Але навіть за цих умов американська правозахисна організація «Freedom House», що досліджує рівень свободи слова у світі, неодноразово надавала Ізраїлю найвищий рейтинг свободи преси в регіоні Близького Сходу і Північної Африки. Станом на 2017 р. Ізраїль, за оцінкою «Freedom House», – країна з «частково вільними» ЗМІ (схожі рейтинги в таких країнах, як Польща та Румунія). Для відповідей на виклики в часи воєнного конфлікту в Ізраїлі була запроваджена спеціальна інформаційна політика під назвою «хасбара». Буквально це означає «роз'яснення» дій керівництва країни з позицій самозахисту, однак критики називають цю політику різновидом пропаганди. Крім того, у 2008 р. незадовго до початку атак по сектору Газа ізраїльське керівництво замінило прес-конференції військового часу програмами з використанням

соціальних медіа. YouTube слугує базовим інструментом, на якому ізраїльська армія створила свій канал для поширення інформації. А всі дані, які поширюють приватні медіа, з квітня 2003 р. фільтрують військові цензори. Правила цензурування дуже жорсткі: ніяких показів техніки, категорична заборона повідомляти про кількість жертв серед військових, кількість і склад підрозділів. За оприлюднення фото чи відео з місця боїв передбачена кримінальна відповідальність [5, с. 3, 7].

Також у зв'язку з терористичними актами, інформаційними атаками й проблемами у сфері безпеки загалом зазнав регулювання й інтернет-простір США. Американські спецслужби дістали право блокувати сторінки підозрюваних у тероризмі організацій та осіб, зокрема талібів. А ухвалений після терактів 11 вересня Патріотичний акт (USA Patriot Act, 2001) дав більше прав правоохоронним органам у прослуховуванні телефонів і перегляді електронних повідомлень, приватних медичних, фінансових та інших документів. Крім того, документ дозволив широко застосовувати так звані Листи національної безпеки (National Security Letters), які забезпечили ФБР (FBI) доступ до телефонних переговорів, електронної пошти і фінансових документів без отримання попереднього судового дозволу. Пізніше, однак, було встановлено, що ФБР зловживала цим правом. У 2001 р. був ухвалений закон «Про об'єднання і зміцнення Америки шляхом залучення повноважень та інструментів, необхідних для боротьби з тероризмом». Згідно з ним порушення роботи комп'ютера або незаконне проникнення в нього може класифікуватися як тероризм, а провайдер (компанія, що надає доступ до Інтернету) зобов'язаний на вимогу ФБР надати всю відому йому інформацію про користувача. Крім того, у Штатах у громадських місцях на користування Інтернетом накладаються фільтри. Вони обмежують доступ до сайтів з неналежною інформацією, у тому числі з екстремістськими матеріалами. У квітні 2012 р. Сенат США схвалив закон «Про обмін і захист розвідінформації про кіберзагрози» (CISPA, «Cyber Intelligence Sharing and Protection Act»). Він дозволяє урядові США, приватним агентствам безпеки та іншим приватним компаніям при підозрах на кіберзлочин дістати доступ до конфіденційної інформації користувачів і комерційних організацій [5, с. 6].

У вітчизняних реаліях, в умовах інформаційної війни, у зв'язку з подіями на Сході України маніпулювання інформацією, що реалізується через Інтернет і безпосередньо через соціальні мережі, є серйозною загрозою як духовним засадам розбудови демократичного суспільства й зміцненню незалежності України, так і національній інформаційній безпеці держави. Інформаційні атаки проти України із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу в сучасних умовах є постійними і набувають усе нових форм. Фактично, використовуючи право на свободу слова, деструктив-

ні сили всередині країни та за її межами здійснюють інформаційно-психологічні атаки проти українського суспільства та держави.

З точки зору вітчизняних фахівців, сугестивні технології все активніше використовуються в інтернет-просторі і набувають масштабів, співмірних із найсуттєвішими загрозами для національного інформаційного простору. Аналіз тенденцій розвитку цих процесів показує, що:

– по-перше, додаткової вразливості національний інформаційний простір набуває через суттєве відставання діючої правової бази від реально існуючих інформаційних процесів у суспільстві. У зв'язку з цим необхідна організація постійної роботи з приведення у відповідність правових актів до розвитку інформаційних технологій, забезпечення співмірності цих актів з еволюцією міжнародного законодавства в цій сфері діяльності та зростаючими суспільними потребами, пов'язаними з реалізацією державної програми інформатизації. Важливим також є вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення загальнодержавної системи інформаційної безпеки стосовно визначення порядку поширення та використання інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України, урахування вимог інформаційної безпеки під час закупівлі зарубіжних програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, їх використання в стратегічно важливих галузях, на об'єктах важливого державного та суспільного значення;

– по-друге, соціальні мережі надають досить великі можливості для аналізу та прогнозування розвитку подій. Моніторинг та аналіз коментарів дає змогу отримувати зворотний зв'язок і прогнозувати реакцію людей на ті чи інші події, а також знаходити та випробовувати нові способи впливу й моделювати ситуації. Таким чином, має здійснюватися оперативне реагування на спроби формування негативного іміджу стосовно України та її громадян, органів державного урядування, інших суспільних інститутів, викривлення і тенденційний підбір фактів історичного минулого, поширення неправдивої інформації;

– по-третє, організація протидії негативним впливам при використанні соцмереж, зважаючи на їх прискорений розвиток, має ввійти в число основних національних пріоритетів у заходах, орієнтованих на забезпечення вітчизняної інформаційної безпеки, налагодження успішного протистояння українського суспільства в інформаційних війнах. Вона має сприяти захисту економічного й політичного суверенітету, власної соціокультурної ідентичності при досягненні балансу між відкритістю інформації як вимогою сучасного демократичного суспільства та суспільно необхідними обмеженнями на її поширення [6].

У свою чергу, експерти ОБСЄ, розмірковуючи про співвідношення свободи слова й державних інтересів, зауважують таке: свобода вираження поглядів

не є абсолютним правом, однак його обмеження повинно здійснюватися обережно з огляду на важливість цього права: не лише як основного права, а й як передумови для реалізації багатьох інших прав людини та основоположних свобод. Принцип захисту свободи вираження поглядів полягає в наданні захисту особам, які висловлюють неприємні погляди, якщо вони не порушують положень законів, таких як заборона підбурювання до ненависті або насильства. У демократичному суспільстві, в якому забезпечується свобода вираження поглядів та верховенство права, поріг для дій, які можуть розглядатися як підбурювання, повинен встановлюватися достатньо високо. Не існує міжнародно-визнаних правових норм стосовно визначення пропаганди, однак вислови пропагандистського характеру захищаються до тих пір, поки вони не перетинають межі прийнятності у зв'язку з наявністю елементів підбурювання. За останні декілька років Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ неодноразово висвітлювала проблему неконтрольованого поширення пропаганди, яку вона назвала потворним шрамом на обличчі сучасного журналізму. Однак таке поширення не повинно призводити до втручання держави в медійний контент або до обмеження свободи вираження поглядів [7, с. 8–9].

Разом із тим міжнародні експерти наголошують на особливостях реалізації свободи слова у період збройних конфліктів, під час потужних дестабілюючих впливів, спрямованих на підрив національної безпеки держави. На їхню думку, мають бути чіткі правові критерії обмеження свободи слова в ситуаціях, загрозливих для існування країни.

Так, у 2015 р. була прийнята Спільна декларація про свободу вираження поглядів і реагування на ситуації конфлікту (на рівні ООН, ОБСЄ, ОАД (Організація Американських Держав) та ін.), у якій наголошується, що цензура не є ефективною відповіддю на екстремізм, натомість повинна заохочуватися відкрита та критична дискусія. Держави не повинні реагувати на кризові ситуації введенням додаткових обмежень свободи вираження поглядів, за винятком випадків, коли це однозначно вимагається в силу ситуації, що склалася, та чітко передбачено міжнародним правом щодо прав людини. Фільтрування контенту в Інтернеті із застосуванням «рубильника» (наприклад, повне відключення цілих частин комунікаційних систем) і фізичне захоплення мовних станцій не можуть бути виправдані відповідно до законодавства про права людини. Держави зобов'язані вживати ефективних заходів для попередження нападів на журналістів та ефективного розслідування таких випадків. Крім того, держави повинні сприяти розвитку громадянської журналістики та створювати умови для того, щоб всі групи суспільства отримали можливість бути почутими. Будь-яке обмеження свободи вираження поглядів повинне відповідати трьом критеріям: бути передбаченим законом; слугувати захисту законного інтересу, передбаченого міжнародним правом; та бути необхідним для захисту такого інтересу [8, с. 27].

Також у ч. 2 ст. 10 ЄКПЛ (Європейська конвенція з прав людини) міститься достатньо вичерпний перелік можливих підстав для обмежень свободи слова, у тому числі обумовлених інтересами національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, необхідністю запобігання заворушенням чи злочинам, здійснення заходів щодо охорони здоров'я чи моралі, захисту репутації тощо. Аналогічно ст. 19 МПГПП (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права) фіксує «особливі обов'язки та особливу відповідальність», які виникають у процесі здійснення свободи вираження поглядів. У вищенаведених та інших нормативно-правових актах демократичної спільноти напрацьовані критерії обмежень свободи слова. Загалом у них зазначається, що будь-який захід, який *prima facie* обмежує свободу вираження поглядів, повинен бути обґрунтованим. Такий захід:

- повинен бути встановлений законом (законність);
- повинен переслідувати одну чи декілька правомірних цілей (правомірність);
- повинен бути необхідним у демократичному суспільстві; під необхідністю мається на увазі пропорційність переслідуваній правомірній меті [9, с. 51–52].

Отже, у демократичній державі будь-яка дія влади щодо обмеження свободи слова має бути правовою, умотивованою й обґрунтованою в контексті захисту національних інтересів. Нагальність таких дій має бути пояснена громадянському суспільству, й визначені чіткі умови їх згорання.

Оцінюючи ситуацію зі свободою слова в Україні, М. Курко констатує, що проблема забезпечення права на свободу слова є актуальною й сьогодні, оскільки на це право дуже часто посягають особи чи організації з корисливих мотивів. На його думку, свободу слова як поняття можна розділити на кілька аспектів. По-перше, це свобода публічних висловлювань незалежно від їхнього політичного змісту. По-друге, це гарантії для громадян на безперешкодне отримання повної та неупередженої інформації. Україна, яка перебуває у процесі розбудови демократичного суспільства, законодавчо гарантує і перше, і друге. Однак, якщо зі свободою публічних висловлювань у нас більш-менш усе гаразд, то одержання неупередженої інформації здебільшого залежить від конкретного політика, державного діяча або власника ЗМІ [10, с. 7].

У період інформаційно-гібридного протистояння дана проблема в Україні загострилась, оскільки ненадання певної інформації можновладцями іноді штучно мотивується державною таємницею, національною безпекою тощо. Фахівці констатують поширення латентних форм цензури як в Україні, так і у світі, які негативно впливають на реалізацію свободи слова.

Як доводить Т. Приступенко, сучасні модернізовані форми цензури існують і застосовуються у вигляді:

- неформального поширення рекомендацій редакціям ЗМІ державними органами;
- відмови державних або контрольованих державою організацій інфраструктури ЗМІ в наданні послуг незалежним і опозиційним редакціям (поштова доставка тощо);
- обмеження в наданні інформації та реклами нелояльним ЗМІ;
- зловживання державними субсидіями та монопольними послугами;
- зловживання регулюючими та контролюючими функціями;
- зловживання законами про дифамацію (в основі цього явища – залежність судової гілки влади від виконавчої та їхня корумпованість, що забезпечує прийняття рішень не на користь ЗМІ);
- «внутрішньої цензури», яка не дає можливості редакторам і власникам ЗМІ під тиском держави поширювати важливу інформацію;
- позаправового тиску, який дає можливість втручатися різними способами в редакційну політику – починаючи від підкупу до фізичної розправи та вбивства журналістів [11, с. 10].

На наше переконання, дієвими засобами боротьби з негативними впливами в умовах інформаційної війни є не обмеження свободи слова, а посилення освітньої, культурної, інформаційної політики – утвердження принципів системності, професіоналізму, патріотичності в її реалізації. Відповідні органи державної влади разом із громадськими організаціями мають протидіяти поширенню «фейкової» інформації шляхом її спростування й об'єктивного висвітлення певних подій і фактів. У цілому високий рівень інформаційної, політико-правової та громадянської культури вітчизняного суспільства, наявність у громадян глибоких знань з історії, політики, культури, права є надійним когнітивним бар'єром проти інформаційних атак.

Висновки. Таким чином, свобода слова в усіх її проявах має бути забезпечена демократичною державою, але в той же час в окремих сферах (воєнна, національна безпека) необхідно чітко визначити межі відкритості заради стабільного існування країни. Варто зазначити, що обмеження свободи слова, вмотивовані необхідністю забезпечення безпеки громадян, суспільства та держави, мають бути чітко прописані в законодавстві й при усуненні існуючих загроз терміново зняті. Недопустимими є спекуляції безпековою тематикою для штучного обмеження свободи слова в засобах масової комунікації. Визначення співмірного співвідношення між свободою слова та безпековими інтересами держави має регулюватися владними структурами з урахуванням висновків експертного середовища та після обговорення у громадянському суспільстві (якщо це не призводить до розголошення державної таємниці). Під час започаткування необхідних з точки зору безпеки обмежень параметрів свободи слова вкрай важливою є ефективна комунікація влади та суспільства – громадяни мають бути всебічно поінформовані, з яких причин відбулися ці

обмеження й за яких умов вони будуть зняті. В умовах інформаційної війни проблема співвідношення свободи слова та безпеки країни особливо актуалізується, оскільки інформаційний контент певного спрямування фактично перетворюється на потужну зброю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Danilyan O. G., Dzeban A. P., Kalinovsky Y. Y., Kovalenko I. I., Melyakova J. V., Danilyan V. O. Value determinants of the information security of a democratic state. *Revista inclusiones*. 2020. Volumen 7, Número 2. P. 457–473.
2. Калиновський Ю. Ю., Данильян О. Г. Контраверсійний характер свободи у інтернет-просторі: безпековий та державотворчий контексти. *Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8–9 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; редкол.: М. М. Поплавський (голова), І. О. Костира (заст. голови) [та ін]. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. С. 285–290.
3. Радутний О. Е. Можливості захисту інформаційного суверенітету України кримінально-правовими засобами. *Інформація і право*. 2014. № 3. С. 113–119.
4. Саприкін О. Інформаційна експансія, інформаційна війна та інформаційна атака у засобах масової інформації на прикладі Євро-2012. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 1. С. 40–43.
5. Як підсилити інформаційну безпеку в Інтернеті під час конфлікту / заг. ред.: Віталій Мороз. 2017. Київ: К. І. С. 44 с. URL: https://www.mip.gov.ua/files/pdf/Recommendations_Infosecurity_in_time_of_conflict_Ukraine-WEB.pdf (дата звернення: 17.05.2020).
6. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 295 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/dopovid_i_konf/smivvts.pdf (дата звернення: 18.05.2020).
7. Правовий аналіз проекту Концепції інформаційної безпеки України / підгот. проф. Таллін. шк. права Таллін. техн. ун-ту, незалежним експертом в області права та комунікацій д-ром Катрін Найман-Меткалф за дорученням Бюро представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ; Орг. з безпеки та співробітництва в Європі; Бюро Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ. 2015. 17 с. URL: <https://www.osce.org/uk/fom/175046?download=true> (дата звернення: 18.05.2020).
8. Кирилюк О. Свобода вираження поглядів у період конфлікту: українські реалії: аналіт. звіт. 2017. 36 с. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Freedom-of-Expression_Report_Ukraine_DDP_UKR.pdf (дата звернення: 24.05.2020).
9. Бенедек В., Кетteman М. Свобода вираження поглядів та Інтернет. Вид-во Ради Європи, 2013. 208 с. URL: <https://rm.coe.int/168059936a> (дата звернення: 25.05.2020).

10. Курко М. С. Забезпечення прав на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 5–9.
11. Приступенко Т. О. Влада і свобода преси в Україні. *Українське журналістико-знавство*. 2017. Вип. 18. С. 7–15.

REFERENCES

1. Danilyan, O. G., Dzeban, A. P., Kalinovsky, Y. Y., Kovalenko, I. I., Melyakova, J. V., Danilyan, V. O. (2020). Value determinants of the information security of a democratic state. *Revista inclusiones*. Vol. 7, 2, 457–473.
2. Kalynovskyi, Yu. Yu., Danylian, O. H. (2020). Kontraversiinyi kharakter svobody u internet-prostori: bezpekovi ta derzhavotvorchyi konteksty. *Ukraina i svit: teoretychni ta praktychni aspekty diialnosti u sferi mizhnarodnykh vidnosyn: proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Kyiv: vyd. tsentr KNUKiM, 285–290 [in Ukrainian].
3. Radutnyi, O. E. (2014). Mozhlyvosti zakhystu informatsiinoho suverenitetu Ukrainy kryminal-no-pravovymy zasobamy. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 3, 113–119 [in Ukrainian].
4. Saprykin, O. (2013). Informatsiina ekspansiia, informatsiina viina ta informatsiina ataka u zasobakh masovoi informatsii na prykladi Yevro-2012. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 1, 40–43 [in Ukrainian].
5. Iak pidsylyty informatsiinu bezpeku v Interneti pid chas konfliktu. (2017). Zahalna redaktsiia: Vitalii Moroz. Kyiv: Vydavnytstvo «K. I. S.». URL: https://www.mip.gov.ua/files/pdf/Recommendations_Infosecurity_in_time_of_conflict_Ukraine-WEB.pdf [in Ukrainian].
6. Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva. (2014). [O. S. Onyshchenko, V. M. Horovyi, V. I. Popyk ta in.]; NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dopovidi_konf/smivvts.pdf [in Ukrainian].
7. Pravovyï analiz proektu Kontseptsii informatsiinoi bezpeky Ukrainy. (2015). (Pidhotovleno profesorom Tallinnskoi shkoly prava Tallinnskoho tekhnichnogo universytetu, nezalezhnym ekspertom v oblasti prava ta komunikatsii d-rom Katrin Naiman-Metkalf za doruchenniam Biuro predstavnyka OBSE z pytan svobody ZMI). Orhanizatsiia z bezpeky ta spivrobotnytstva v Yevropi Biuro Predstavnyka OBSE z pytan svobody ZMI. URL: <https://www.osce.org/uk/fom/175046?download=true> [in Ukrainian].
8. Kyryliuk, O. (2017). Svoboda vyrazhennia pohliadiv u period konfliktu: ukraïnski realii (analychnyi zvit). URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Freedom-of-Expression_Report_Ukraine_DDP_UKR.pdf [in Ukrainian].
9. Benedek, V., Kettman, M. (2013). Svoboda vyrazhennia pohliadiv ta Internet. Vydavnytstvo Rady Yevropy. URL: <https://rm.coe.int/168059936a> [in Ukrainian].
10. Kurko, M. S. (2014). Zabezpechennia prav na svobodu dumky i slova, na vilne vyrazhennia svoikh pohliadiv i perekonan. *Yevropeïski perspektyvy – European Perspective*, 10, 5–9 [in Ukrainian].
11. Prystupenko, T. O. (2017). Vlada i svoboda presy v Ukraini. *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo – Ukrainian Journalism*, issue 18, 7–15 [in Ukrainian].

Мануйлов Евгений Николаевич, кандидат философских наук, профессор, профессор кафедры философии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Калиновский Юрий Юрьевич, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

СВОБОДА СЛОВА КАК ЦЕННОСТЬ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА: СЕКЬЮРИТАРНЫЙ ФОРМАТ

Раскрыты особенности реализации свободы слова в условиях информационных и «гибридных» войн. Проанализирована международная практика ограничения свободы слова во время вооруженных конфликтов. Определены, опираясь на международные нормативно-правовые документы, критерии ограничения свободы слова в связи с необходимостью обеспечения национальной безопасности. Сделан вывод о недопустимости искусственного распространения цензуры в условиях информационного противоборства.

Ключевые слова: свобода слова, демократическое государственное строительство, национальная безопасность, информационная война, цензура.

Manuylov Evgen Mykolayovych, PhD in Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy of the Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkov, Ukraine

Kalinovsky Yuriy Yuriyovych, Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy of the Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkov, Ukraine

FREEDOM OF SPEECH AS A VALUE OF DEMOCRATIC STATE- BUILDING: SECURITY FORMAT

Problem setting. Human rights and freedoms are an essential part of building a democratic state. In turn, freedom of speech is a basic value of a democratic state. At the same time, modern democratic countries, facing terrorist and information threats, becoming information war objects, are forced to adjust the realization legal parameters of the freedom of speech, especially in the media.

Recent research and publications analysis. Variety of law, philosophical and political science publications are devoted to problems of the freedom of speech ensuring in

conditions of «hybrid» and information wars, the permanent terrorist threat, and armed conflicts.

Paper objective. This research aims on highlighting the freedom of speech realization problem in current information and «hybrid» wars, as well as on revealing the features of the relationship between freedom of speech and security measures in democratic states.

Paper main body. Nowadays, informational confrontation, information attacks and wars have become the dominant component in the struggle for global leadership. World democracies face the problem of comprehensive freedom of speech implementation on the one hand, and on the other hand – maintaining the safe state existence in conditions of «hybrid» wars, negative informational effects on public consciousness and spiritual-cultural area of the country. In different countries of the world, the beginning of the XXI century events have clearly shown that by means of social networks, it is possible to carry out information attacks against entire nations in order to destabilize the situation, create an auspicious spiritual and psychological climate for the further manipulative actions, destructive influence on existing political and economic systems, legal, spiritual, cultural and other relations, which ultimately leads to the destabilizing of state, information, political and economic sovereignty of the country. To date, in scientific and expert circles, the main criteria have been developed, whereby it is determined whether a country has become the object of information war and information expansion, which accordingly requires the state to take countermeasures to strengthen national security (informational in particular), freedom of speech regulation.

Conclusions of the research. Thus, in all of its aspects, the freedom of speech must be ensured by a democratic state, but at the same time it is necessary to clearly define the boundaries of openness in certain areas (military, national security) for the stable country existence.

Keywords: freedom of speech, democratic state-building, national security, information war, censorship.

